

Het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting (1940/44) (23) (deel 1)

23. "WINTERHULP" IN OOSTENDE : *eine Winterreise* ?

" *Drüben hinterm Dorfe steht ein Leiermann, und mit starren Fingern dreht er was er kann* "
("Der Leiermann", uit de liederencyclus "Die Winterreise" van Franz Schubert)

Onbegrepen en onbemind ?

Tijdens de bezetting zijn al vlug enkele hulporganisaties ontstaan, die weliswaar voorzeker geen mantelorganisaties waren van het naziregime ... maar waaraan toen reeds en zeker na de bevrijding toch een bepaald "geurtje" bleef hangen. Dat was het geval met de N.L.V. C. (Nationale Landbouw- en Voedselcorporatie – cfr. dat hoofdstuk in deze vervolgsérie) maar ook met "Winterhulp". Alleen al het feit dat die organisaties niet konden worden opgericht zonder *goedkeuring* van de bezetter, maakte hen al "verdacht", met trouwens daarbij onvermijdelijk de onderliggende bedoeling dat hun werking de bezetter *propagandistisch* ten goede zou moeten komen, al was het maar omdat dankzij hun inzet en hulpvaardigheid ook de bezetter ergens een pluim op zijn hoed kon steken (en in ieder geval *zelf* niet moest inspringen om de ergste nood te lenigen!). Want men mag in dergelijke zaken niet naïef zijn. Komt daarbij nog dat in Nederland "Winterhulp" (W.H.N.) ontegensprekelijk een echte nationaalsocialistische organisatie was (wat aldaar verband hield met de "Zivilverwaltung", terwijl wij in België als bezettende overheid een "Militärverwaltung" kenden).

Doch uiteraard is dat nog geen reden om deze vervolgsérie af te sluiten zonder ook even nader in te gaan op de werking van "Winterhulp", want, wat er ook van zij, deze organisatie heeft - net zoals de NLVC - ongetwijfeld *zeer nuttig werk* verricht ten bate van de noodlijdende bevolking. Maar was Winterhulp desondanks onbegrepen en onbemind ? Een toch wel moeilijke vraag, want er was na de bevrijding nogal vaak een wezenlijk verschil tussen de patriottische en hoogdravende retoriek van repressie en epuratie enerzijds en anderzijds dat wat *werkelijk* leefde en broeide binnen brede lagen van de bevolking. Hierop werd in deze vervolgsérie trouwens reeds gewezen in het hoofdstuk over de "Fabriekswacht", ook al zo'n twijfelgeval, zij het op een totaal ander vlak.

Alle hulp was welkom !

Dat een dergelijke organisatie letterlijk en figuurlijk "broodnodig" was, moge alleen al blijken uit het feit dat Winterhulp reeds *bij het begin* van de bezetting werd opgericht, meer bepaald bij Besluit van het College van Secretarissen-generaal dd. 27 oktober 1940 (een College waarin VNV-ers toen nog niet waren "binnengedrongen", maar dat vooralsnog enkel was samengesteld uit topambtenaren "boven alle verdenking"). Dit was dus een initiatief van de in België achtergebleven administratie (de regering was gevlucht, deels naar Londen, en het parlement was buiten werking gesteld). Overal waar de bezetter (de *Militärverwaltung*) de eigen overheid nog een marge van autonoom handelen overliet, werd dit *sowieso* het domein van hogere *ambtenaren* (en van aan hen ondergeschikte oorlogsburgemeesters), wat (tussen haakjes) toch wel wijst op het belang van het bestaan en in stand houden van een *te allen tijde* degelijk en doeltreffend functionerend ambtenarenkorps. Activiteiten die hen evenwel na de bevrijding zeker niet steeds in dank werden afgenomen! Maar ja, hoe dan ook, een ambtenaar is nu eenmaal steeds kop van jut ... "een ambetanterik" (dixit who?).

Het College van Secretarissen-generaal trad op als inrichtende overheid, maar was wel zo wijs en verstandig om de werking van Winterhulp-België over te laten aan *reeds bestaande* organisaties, met name het Rode Kruis van België, het Vlaams Kruis, het Nationaal Werk voor Kinderwelzijn en het Nationaal Werk voor Oudstrijders en Oorlogsinvaliden, allemaal organisaties die ongetwijfeld

elk reeds hun sporen verdiend hadden. Als voorzitter werd oud-minister Paul Heymans aangesteld, toen reeds voorzitter van de Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid (NMKN), en alzo goed thuis in de financiële wereld (wat vanzelfsprekend zijn belang had met het oog op "sponsoring" en financiering). Ondervoorzitters waren de voorzitters van het Rode Kruis van België en van het Vlaams Kruis. De broer van Paul Heymans, Nobelprijswinnaar Dr Corneel Heymans, werd voorzitter van de medische afdeling van Winterhulp. Onder de "beschermende leden" (met tevens geldelijke bijdragen) waren er doelbewust een aantal bekende prominenten, zoals allereerst koning Leopold III (in "krijgsgevangenschap" in Laken, maar met blijkbaar nog een zeer beperkte "bewegingsvrijheid"), koningin Elisabeth (daadwerkelijk ook actief en ondersteunend), kardinaal Jozef Van Roey en de Belgische bisschoppen, kennelijk om alvast en alleszins het koningsgezind en het christelijk deel van de bevolking "over de brug te krijgen". Eigenlijk wel een goede start !

Dit werd dus een gecoördineerde samenbundeling van *reeds bestaande* activiteiten, en wel onder toezicht en bescherming van het Internationale Rode Kruis in Genève (ook al belangrijk om de *legitimiteit* van de organisatie te onderstrepen ten aanzien van de Belgische regering in ballingschap in Londen). In tegenstelling tot wat veelal wordt gedacht, werd de benaming "Winterhulp" overigens niet gekozen in slaafse navolging van het nazi "Winterhilfswerk des Deutschen Volkes", maar wel naar analogie met "Winterhilfe - Secours d'hiver" in Zwitserland. Maar omdat die vrij gelijkaardige benamingen bij de gewone man gemakkelijk over dezelfde kam gescheurd werden, was dit voor Winterhulp-België van meet af aan toch wel een *handicap*, want onvermijdelijk wekte dit nogal wat argwaan bij al wie geconfronteerd werd met al die nieuwe terminologie van de "Nieuwe Orde".

Maar "de goede boom herken je aan zijn vruchten". Winterhulp (de naam alleen al zegt het zelf!) kwam tot stand net *vooraleer* de winter zou invallen (en die oorlogswinters waren allemaal strenge winters!). Voor nogal wat landgenoten zou dat toen reeds in dat eerste bezettingsjaar kommer en kwel met zich meebrengen. Want in het vooruitzicht van de grootschalige operatie "Barbarossa" (de inval in Rusland in juni 1941) begonnen de Duitsers al in het najaar van 1940 heel wat mee te slepen naar Duitsland : fabriekswaaren, landbouwproducten, textiel, grondstoffen, steenkool. En voor de noodlijdenden was intussen alle hulp zeer welkom, om het even vanwaar die vandaan kwam. Maar koken kost geld ! Voor de nodige financiële middelen was Winterhulp aangewezen op donors en milde schenkers, zoals voornoemde "beschermende leden" maar ook het bedrijfsleven, de Koloniale Loterij (ook al werd Kongo nu bestuurd vanuit Londen!), het Internationale Rode Kruis, en zelfs vanuit Lissabon waar een Belgisch hulpcomité was gevestigd. Ook waren er speciale postzegeluitgiften met toeslag ten bate van Winterhulp, en tevens verkoop van lucifersdoosjes in een speciale verpakking (wel een handige zet om Winterhulp in ieder huishouden kenbaar te maken!). Winterhulp had zelfs een eigen "Loterij", met op 4 augustus 1944 (een maand voor de bevrijding!) nog een laatste trekking "voor de 9^e schijf 1944". Bijzonder merkwaardig is het feit dat aankopen in het buitenland betaald werden via de *Belgische regering in Londen*, wat nogmaals (zoals ook de kwestie van het verder uitoefenen van de kustvisserij) een apart licht werpt op de "speciale" relaties tussen die regering enerzijds en anderzijds bepaalde personen in bezet gebied. Een kluifje voor historici ! Het bloed kruipt soms echt waar het niet gaan kan.

Een afzonderlijke en specifieke doelgroep

De doelgroep van Winterhulp bestond uit al wie het meest en prioritair behoefte had aan hulp en bijstand, en dit zeker niet alleen in de winter! Het ging hier vooral om hulp aan zieken, zwangere vrouwen, alleenstaande bejaarden, weduwen en wezen, ongehuwde moeders, gehandicapten, kinderen, minderbedeelden en marginalen. Dit was dus *geen overlapping* van de werking van de N.L.V.C. doch veeleer een *aanvulling*, om meer bepaald die mensen te kunnen bereiken die door de mazen van het net vielen of die in elk geval een voedingssupplement nodig hadden. Hierbij had men vooral de gezondheid en het welzijn van de *kinderen* op het oog. Want wegens de eenzijdige

en vaak ontoereikende voeding werd gevreesd voor ondervoeding, verkeerde voeding, verzwakking, uitputting en zelfs kindersterfte. De kustvisserij (met vooral de massale aanvoer van haring) kwam hierbij als een zegen vanuit de hemel ! Wat die kustvisserij niet kon leveren (vooral kabeljauw en levertraan) daarvoor was Winterhulp - via allerlei kanalen - de geschikte leverancier. Ik herinner me nog al te goed hoe wij soms op school in de rij moesten aanschuiven om een lepel rauwe levertraan in te slikken (voor een kind vies en walgelijk, ook al kreeg je nadien wel een klontje suiker, een zoethoudertje "om de pil te vergulden"). Gelukkig (althans in onze optiek) gebeurde dit slechts "soms", naargelang sporadisch een lading levertraan ons land bereikte (maar was dit wel van *verse* kabeljauw??), met een landelijke distributie "zolang de voorraad strekt". Voor de kinderen waren er ook melk en vitaminen, en af en toe zelfs (na een schaarse levering uit het buitenland) "exotische" vruchten zoals een appelsien, een vijg of een banaan ! En, raar maar waar, het is ooit eens gebeurd dat wij een reep chocolade toegestopt kregen, een ongehoorde luxe ! Achteraf gezien, alvast een voorsmaakje op het hemelse manna van Engelse chocolade na de bevrijding in september 1944. Maar alle beetjes konden helpen en een kinderhand was (en is?) gauw gevuld.

Ingevolge ondervoeding en uitputting waren er zowat overal steeds meer gevallen van tuberculose, een zeer besmettelijke ziekte die sedert de jaren dertig reeds min of meer was teruggedrongen via een goed georganiseerde TBC-bestrijding. Dankzij Winterhulp kon nu aan teringlijders een hoger voedselrantsoen verstrekt worden. Tevens werden inmiddels allang gesloten sanatoria volledig of deels heropend en werden ziekenhuisafdelingen heringericht voor de verpleging van dergelijke patiënten. Omdat Duitsers altijd al bevreesd waren voor verspreiding van besmettelijke ziekten (o.a. ook tyfus, cholera en venerische ziekten), werd deze specifieke actie door hen zeker niets in de weg gelegd. Vreemd genoeg zijn er thans in ons land nu nog steeds ieder jaar ruim duizend gevallen van TBC. Alleszins een hardnekkige ziekte, doch de oorzaken liggen nu voorzeker op een heel ander vlak als destijds tijdens de bezetting !

Vermeldenswaard is ook de actie tegen rachitis ("Engelse ziekte") bij kinderen, en dit door gratis verdeling van vitamine D, een olieachtige oplossing in flesjes van 10 cc. Want een hoofddoelstelling van Winterhulp was een normale lichamelijke ontwikkeling van baby's en van opgroeiende kinderen. In dat kader was er ook, in de mate van het mogelijke, soepbedeling op school. In een hierna afgedrukt bericht dd. 15.6.1944 van Winterhulp aan het Koninklijk Werk IBIS (toen overgebracht naar Brugge) wordt gemeld dat die soepbedeling tijdelijk wordt onderbroken, ... maar na de landing in Normandië had dat uiteraard niet meer zoveel belang (bericht overgenomen uit : Ph. Declercq "IBIS 1906/2006", uitg. KW IBIS – april 2007).

Wat weinig geweten is (hieraan werd nooit ruchtbaarheid gegeven) : onderzoek na W.O.2 heeft uitgewezen dat *tijdens de bezetting* de kindersterfte in België gemiddeld *lager* lag dan net voordien en zelfs ook lager dan in het eerste jaar na de oorlog. Dit sterft wel tot nadenken en mag wellicht grotendeels toegeschreven worden aan de werking van Winterhulp. *Honni soit qui mal y pense !*

Een mijlpaal en een hoogtepunt in de werking van Winterhulp was de toen nogal indrukwekkende "Nationale Tentoonstelling van Winterhulp" in het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel in december 1942, in de aanloop tot een somber Kerstfeest, waarbij toch gehoopt werd een beetje "licht" te kunnen brengen in de duisternis van het kommervol dagelijks bestaan van heel wat landgenoten. Op 7 december bracht ook prins Boudewijn, in gezelschap van zijn grootmoeder en op haar aandringen, een bezoek aan de expo. Eventjes weg uit het aan de koninklijke familie opgelegd isolement in het kasteel van Laken, was dit voor hem als kind een onthutsende kennismaking met bittere armoede, ongezonde huisvesting, marginaliteit, voedseltekort en materiële zorgen. Zij wist de kroonprins tevens in te zetten voor de actie "Garve des Konings / Gerbe du Roi" (een inzamelactie van eetwaren voor noodlijdenden), meer bepaald ook voor de officiële ontvangst van verdienstelijke delegaties (vooral uit de landbouwsector) tijdens een

huldiging op 25 maart 1943, ... en dit als piepjonge doch reeds *feitelijke* plaatsvervanger van de koning, die zich van de bezetter niet meer mocht vertonen op openbare plechtigheden. Overigens werden dergelijke plechtigheden slechts zeer "spaarzaam" ingericht, precies om de hierbij onvermijdelijke (doch ongewenste) aanwezigheid van een Duitse "afvaardiging" (doorgaans opzichtig in uniform) te vermijden! De bezetter zal overigens ook wel gemerkt hebben dat, met de oprichting (reeds in 1941) van het Koninklijk Werk "Garve des Konings" (welk een prachtige benaming!), de koningin eigenlijk een poging deed om de geïsoleerde koning *onrechtstreeks* nog in de publieke belangstelling te brengen, een doordachte strategie die achteraf bijzonder goed geslaagd bleek te zijn ! Het is allicht ook tijdens die ongewone bezettingsjaren en haar veelvuldige "werkbezoeken" dat koningin Elisabeth haar "onconventionele" en zelfs "linkse" sympathieën heeft opgedaan, die haar de bijnaam "rooie Beth" zouden opleveren. Ook al weer iets dat haar niet konden ! Onverstoorbaar "deed zij haar ding". Later zelfs (louter cultureel) tot in Rusland en in communistisch China !

Winterhulp en "le petit Prince"

Wat betreft haar kleinzoon Boudewijn, is het duidelijk dat zij een *tweevoudig* doel voor ogen had : vooreerst op korte termijn hem betrekken in het voorbereiden van de naoorlogse herstelperiode (die, naar zij wist op grond van haar eigen ervaringen na W.O.1, ongetwijfeld lastig en moeilijk zou zijn), en vervolgens ,op langere termijn, hem reeds voorbereiden op zijn toekomstige rol, opdracht en verantwoordelijkheid als Staatshoofd in een land dat nog lang de kwalijke gevolgen zou dragen van de ellende en de verschrikkingen van W.O.2 . Die doelstellingen vielen eigenlijk perfect samen *met deze van Winterhulp*. In die organisatie heeft ze immers nooit een doel op zichzelf gezien, doch enkel een *instrument* (naast andere instrumenten) ter verdediging van *hogere* belangen. Zij is voorzeker niet de geschiedenis ingegaan, enkel en alleen als de stichter en vurige promotor van de "Koningin Elisabeth Wedstrijd", ook al is dat voor melomanen haar grootste verdienste geweest. Misschien mag hierbij ook nog worden aangestipt dat de opmerkelijke belangstelling van de latere koning Boudewijn voor sociale wantoestanden (tot verbazing en vaak ook enig onbehagen bij politici), met bijvoorbeeld reeds in 1952 een bezoek aan de Brusselse volkswijk "de Marollen" en uiteindelijk in 1992 een bezoek in Antwerpen aan een opvangcentrum voor vrouwen, allicht ook zijn oorsprong vond in die vroege kennismaking met maatschappelijke ellende tijdens de bezetting.

Gelet op recente verbijsterende onthullingen van historica Anne Morelli, is het dan ook erg vreemd en verontrustend, achteraf te moeten vaststellen dat hij zich *na zijn huwelijk* in 1960 blijkbaar heeft laten inpalmen door zijn Spaanse entourage (ultraconservatief, reactionair ... en "très catholique"), om zich gaandeweg te verstrikken in een web van "speciale" relaties ... en zelfs "zielsverwantschap" met niemand minder dan dictator en Hitlervriend Franco, verantwoordelijk en schuldig aan massamoord op talloze "rojos" tijdens en na de Spaanse burgeroorlog (in Spanje worden nu nog steeds massagraven uit die periode blootgelegd!). Doch het is zeker niet in die nefaste richting dat "rooie Beth" haar kleinzoon had opgevoed! In de tumultueuze koningskwestie rond Leopold III in 1950 (met een land bijna in burgeroorlog!) ging het *fundamenteel* toch wel om *heel wat minder* dan wat nu omtrent zijn zoon bekend raakt (doch waarover de media opvallend zwijgzaam zijn!). In plaats van op vakantie bestendig te vertoeven in Zarauz of in Motril, had hij allicht beter kunnen kiezen voor de riant Koninklijke Villa in Oostende, alhier aan onze Noordzee alleszins ver van dubieuze relaties, en in alle opzichten (ook en vooral politiek) in een veel *gezondere* omgeving (... en als Oostendenaars mogen we dat wel zonder enig chauvinisme zeggen!). Een publieke persoon moet onvermijdelijk ooit de geschiedenis ingaan, de vraag is enkel : HOE ? Heeft hij dit wel goed beseft ? Hoe kon deze monarch zich bewegen tussen totaal tegengestelde antipoden ? We zullen het nooit weten. Is dat "het geheim van koning Boudewijn" waarop een kardinaal soms zinspeelde ? Onze "le petit prince" van destijds, *wie* was hij eigenlijk? ? In 1959 pakte het magazine "Pourquoi Pas?" uit met een voorpagina waarop de koning was afgebeeld met als ondertitel "Sire, nous voudrions une reine!" (een hartenwens die het jaar nadien

reeds in vervulling zal gaan). Maar de pertinente vraag die wij NU zouden kunnen en zelfs moeten stellen, is "*Qui êtes-vous, Sire ? Et d'où venez-vous ?* (en in het Frans krijg je hierop misschien een bevredigend antwoord ?). Hoe kon hij zo naïef zijn ? Of zijn WIJ zo naïef geweest ? ... een in augustus 1993 diep aangeslagen volk, dat toen in eindeloze slierten dagenlang heeft staan aanschuiven om Hem (met een hoofdletter!) in het Paleis een laatste groet te kunnen brengen ! Psychologisch (of psychisch?) het aangrijpend eindpunt van een onbewust *identificatieproces* met *de enige koning* die wij in ons leven hadden gekend ...

Op de zeedijk prijkt hier zijn "levensgroot" standbeeld, dat (allicht ongewild) letterlijk eerder klein is uitgevallen, ... maar, achteraf bekeken, nu ook figuurlijk ?? In het aprilnummer (2015) van "De Plate" wijst Norbert Hostyn in "Monumenten, beelden en gedenkplaten in Oostende" terecht op "de angst om beschuldigd te worden van een onterechte personencultus", dit als verklaring voor de vaststelling dat er "de voorbije decennia in Vlaanderen nog amper standbeelden worden opgericht". En hij voegt eraan toe : "Wie vandaag heilig verklaard wordt, kan morgen de baarlijke duivel zijn". Altijd goed om weten (en daardoor soms een besparing, want al die bronzen beelden dat kost nogal wat!). René Magritte moet dit reeds in 1932 met een profetische blik hebben aangevoeld in zijn bevreemdend werk "L'avenir des statues", aan de vooravond van een tijdperk waarin bijna overal in Europa standbeelden werden opgericht die intussen allang in de schroothoek beland zijn. Tja, is er dan nog een toekomst voor standbeelden? Misschien wel nog in een surrealistisch land als België ? Want in 1966 volgde het raadselachtige "Ceci n'est pas une pipe" (met als ondertitel "Les deux mystères").

De "Medische Afdeling" van Winterhulp

Doorgaans onderschat en zelfs miskend is de rol die de "Medische Afdeling" van Winterhulp (onder leiding van Prof. Dr. Corneel Heymans) tijdens de bezetting heeft gespeeld ten bate van de bedreigde volksgezondheid. Ofschoon dit niet direct zijn vakgebied was (studie van de bloedsomloop), begreep hij dat - zoals voorheen tijdens W.O.1 - ondervoeding, ontbering en uitputting een groot gevaar zou opleveren voor het vrijwaren van de volksgezondheid, op termijn zelfs voor *de komende generatie*. In tegenstelling met de huidige welvaartsziekten (met een epidemie van obesitas en overgewicht), was het probleem in de voeding vooral een tekort aan *vetstoffen*, want het was Meester Schraalhans die keukenpiet speelde! Zelfs een typische Belgische instelling als *het frietkot* was uit het straatbeeld verdwenen. De dokters waren reeds sedert de vorige bezetting vrij goed vertrouwd met de gevolgen van ondervoeding. Maar nu ging er nog meer aandacht uit naar deze problematiek, niet in het minst omdat het er *aanvankelijk* (en zelfs tot in 1943) naar uitzag dat we hier vermoedelijk geconfronteerd werden met een *langdurige* periode (het "Duizendjarig Rijk"!) van voedseltekorten ... en niet met de relatief korte episode in W.O.1 (waarbij weliswaar in 1914 niemand kon vermoeden dat het conflict toch ook vier jaar zou aanslepen in plaats van slechts enkele maanden zoals in 1870).

De Medische Afdeling van Winterhulp stelde ook vast (reeds in 1941) dat er tevens een groot tekort aan *geneesmiddelen* dreigde te ontstaan, omdat de fabricage ervan grotendeels gericht werd op de enorme en toenemende vraag op alle fronten, vooral aan het Oostfront, maar ook al vlug op het "thuisfront", in het door bombardementen zwaar geteisterde Duitsland. Vertrouwend op zijn faam als wetenschapper en als Nobelprijs (1938) Geneeskunde, ondernam Prof. Heymans in 1941 een reis naar Berlijn om een extracontingent geneesmiddelen toegewezen te krijgen. Een reis die hem na de bevrijding erg kwalijk werd genomen, maar hij had hierin een illustere voorganger, koning Leopold III, met diens goed bedoelde maar onfortuinlijke reis naar Berchtesgaden in 1940.

In medisch opzicht was de voedselvoorziening niet alleen kwantitatief maar vooral *kwalitatief* een grote kopzorg ! Vandaar veel concrete steun vanuit de NLVC via de strijd tegen voedselfraude. Maar dat er (zoals in W.O.1) noodgedwongen heel wat "ersatz" rotzooi in de voedselketen terecht

kwam, was onvermijdelijk. Dit is van alle tijden, en (niet noodgedwongen!) dus ook in “normale” tijden, met “verborgen verleiders”, en met *tolerantiegrenzen* voor allerlei bedenkelijke “additieven”, gepaard met onvoldoende preventieve controles tegen al wat uitdrukkelijk verboden is (zoals bleek bij de dioxinecrisis en andere voedselschandalen). Tijdens de bezetting vonden wij in zekere mate een vorm van *eigen verweer* via ons (biologisch!) moestuintje langs de spoorweg, en ook door de aanvoer van haring (hoogwaardig natuurproduct!) ,plus wat kon “geklaut” worden bij de Duitsers. Maar je kan dit bezwaarlijk projecteren als een ideaal en na te volgen overlevingsmodel voor onze hedendaagse (erg kwetsbare) consumptiemaatschappij! Vandaar *nog een les* vanwege Winterhulp : *ook nu nog* steeds waakzaam en alert blijven, zoniet blijft het dweilen met de kraan open ...

In die uitzonderlijke situatie stonden de artsen soms voor raadsels waarvoor zij geen verklaring konden vinden. Zo was het wel opvallend dat nu *meer infectieziekten* werden vastgesteld, wat werd toegeschreven aan een verminderd fysiek weerstandsvermogen en ook minder mogelijkheid tot voldoende lichaamshygiëne (vooral door het tekort aan “echte” zeep). Doch recent wetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen dat *voldoende vet* in het lichaam een *beveiliging* tegen infectieziekten lijkt te kunnen bieden, wellicht omdat vet stoffen kan vrijmaken die ontstekingen tegengaan, zodat het *matig* opnemen van vet in het lichaam blijkbaar noodzakelijk is. Anderzijds wordt vastgesteld dat een erg sober dieet niet zo dramatisch is, vermits (waar blijft de “vergrijzing”?) het ernaar uitziend dat de gemiddelde levensverwachting weldra weer zal teruglopen (in sommige landen, zoals in Rusland, is dat nu al het geval!), precies door die pandemie van overgewicht en ziekelijke obesitas. Kennelijk het meest bedreigd zijn lagere bevolkingsklassen (zoals in de USA, met nu al tussen rijk en arm een verschil in levensverwachting van bijna 20 jaar!), want hoe armer, des te ongezonder de voeding! Die “vetbiologie” is dus feitelijk veel complexer dan algemeen wordt gedacht. Het is trouwens niet het vet of het lichaamsgewicht als dusdanig die determinerend zijn, doch veeleer de *globale* individuele gezondheidstoestand, de “mens sana in corpore sano”, zoals men in de Oudheid al goed beseftte. Dat uitgemergelde KZ-overlevenden niet alleen zich soms verrassend vlug wisten te herpakken (althans toch lichamelijk), maar daarna vaak ook nog relatief oud geworden zijn (en zelfs nog in staat waren tot procreatie!), wijst zeker in die richting (en ik heb er na 1945 nog een paar gekend, terug uit de hel van Buchenwald). Dat “erg sober dieet” mocht natuurlijk niet iets worden zoals in de beruchte “Hongerwinter” van 1944/45, toen in Holland (als tragische “uitloper” van een keiharde SS-Zivilverwaltung) de mensen met duizenden omkwamen van honger, ontbering, ellende en kou (wat ongetwijfeld een verklaring is voor - totaal anders als bij ons - de in Nederland nog steeds uitbundige “Bevrijdingsfeesten”. Maar Winterhulp was waakzaam en vooruitziende en deed al wat hij kon, zelfs in extreme en bijna onmogelijke omstandigheden, ... ook in “eine Winterreise”!

Wij leefden toen in een samenlevingsvorm waarin “geestelijke” gezondheidszorg onbewust nog een belangrijke plaats mocht innemen. Want wij hadden geen last van depressies of burn-out, zelfs niet (of nauwelijks) in een tijd van oorlog en bezetting. In een interview in “Focus” (6.5.2015) heeft de gelauwerde Zweedse filmregisseur Roy Andersson het terloops over James Ensor en meer bepaald over diens schilderij “Twee skeletten vechten om een zure haring”. Hij stipt aan : “Dat ene beeld is voor mij de perfecte samenvatting van het leven. Het is diep tragisch en ongelooflijk grappig tegelijk. In mijn films probeer ik dat dubbele ook na te streven”. Wij waren weliswaar geen skeletten (ook al scheelde het allengs niet veel meer!) doch niettemin lieten wij ons door de bezetter niet zo maar in de luren leggen. Door veelal “te doen alsof” boden wij taai weerstand, een “geestelijk” verzet dat een beveiliging bood tegen een deprimerend bestaan. Wij streden dagelijks in alle opzichten om “onze bete broods”, met als toemaatje “den hoarienk”! Dat was inderdaad, zoals Ensor het zag, voor ons “de perfecte samenvatting van het leven”. Lichamelijke én geestelijke gezondheidszorg!

Doch gezondheidszorg en volksgezondheid behoren duidelijk niet tot de interessesfeer van een historicus, ook al is dit eigenlijk *determinerend* voor het concreet reilen en zeilen van de mens in

het historisch gebeuren, van hoog tot laag, individueel en collectief. Tijdens de bezetting waren wij bijna allen gewoon *straatkinderen*, maar dat had toen zeker geen pejoratieve klank of betekenis, want wij leefden en speelden inderdaad *op straat*, vrijwel de enige plek waar voor ons nog wat te beleven viel (en soms ook een en ander kon *opgeraapt* of *versierd* worden!). Wij waren dan ook voortdurend in *beweging*! En in medisch opzicht was en is dat de kern van de zaak. Daarentegen zijn hedendaagse kinderen overwegend *zitkinderen* geworden, reeds als kind al vlug totaal en hopeloos gevangen in een verslavende “zitcultuur”, met daarna een toenemende en verontrustende verlenging tijdens de volwassenheid en dus heel hun verdere leven. Onderzoek heeft uitgewezen dat kinderen van nu gemiddeld elke dag ruim *tien uren* al zittend doorbrengen, vaak zelfs in een slechte lichaamshouding. Maar door lang te zitten raakt het lichaam uit zijn evenwicht: de spieren verbruiken geen energie, insulinerceptoren blokkeren, de bloedsuikerspiegel stijgt evenals het bloedvet, het geraamte wordt poreus, de ruggengraat raakt misvormd, het hormonenevenwicht wordt verstoord, meestal ontstaat ook obesitas, ... nu bij kinderen een nieuwe plaag geworden, met later groot risico van suikerziekte, kankers en andere ziekten! Vanzelfsprekend wordt dit geen les in anatomie en geneeskunde! Het gaat er enkel om, erop te wijzen (wat toch wel van *vitaal* belang was) dat die oorlogskinderen zeker niet in alle opzichten benadeeld waren ten overstaan van kinderen van nu. Uiteraard had Winterhulp aan die “bewegingsfactor” zelf geen aandeel of verdienste (daarvoor waren *wij zelf* als kinderen voldoende “georganiseerd”, al dan niet via buurtspel en “bendevorming”), maar het moet wel het plaatje vervolledigen, zoniet krijgt men een *vertekend* beeld van de werkelijkheid. Als kind hebben wij eigenlijk geen letsel overgehouden aan oorlog en bezetting, maar zijn wij fit, alert, gehard en kerngezond de volwassenheid ingestapt, zowel lichamelijk als mentaal goed voorbereid op de klappen die je onvermijdelijk later in het leven moet incasseren. Dit is natuurlijk geen pleidooi om kinderen te laten opgroeien in oorlogstoestanden (zoals nu in en om Syrië, waar de situatie trouwens totaal anders is als destijds hier bij ons), maar het stemt toch wel even tot nadenken, wat overigens ook de bedoeling is van waarachtige geschiedschrijving.

Relaties met de bezetter

In die naoorlogse sfeer van repressie en epuratie is die toch wel heel aparte problematiek van de relaties met de bezetter nooit met veel aandacht en sereen onderzocht. Dat was trouwens het geval met *alle* organisaties die tijdens de bezetting ergens in een “schemerzone” hadden moeten werken. En na de oorlog waren er enkel nog “witten” en “zwarten”, en al wat daar “ergens” tussenin zat, tja wat deed je ermee? Maar de al dan niet rechtmatige plaats van Winterhulp in de geschiedenis staat of valt uiteraard met een *objectieve* doorlichting van die speciale relaties, kennelijk *meer nog* dan met de positieve resultaten van vier jaar werking in moeilijke omstandigheden en voorwaarden. Want na de oorlog (en zelfs nu vandaag nog!) kwam het er vooral op aan “zuiver op de graat te zijn”, zonder een of ander “verdacht geurtje”. Of anders gingen (en gaan!) de poppen aan het dansen!

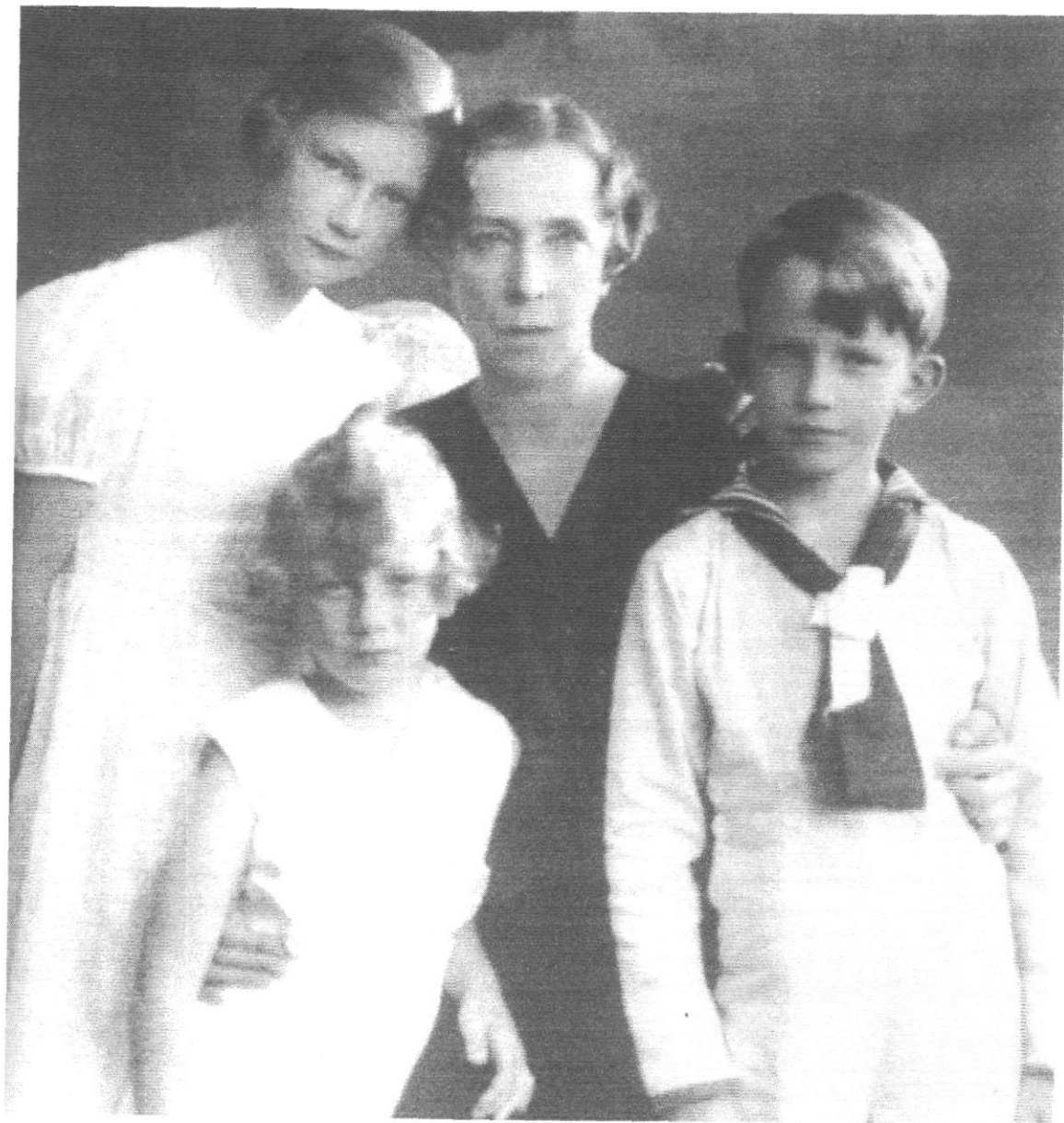
Zoals eerder aangestipt, moest men over de bedoelingen van de *Militärverwaltung* niet naïef gaan doen. *Vanuit hun standpunt* moest al wat met hun goedkeuring werd opgericht, *selbstverständlich* in eerste instantie dienstig zijn voor de doeleinden die *vanuit Berlijn* werden opgelegd. De vraag en de kwestie was dus alleen nog: *hoe* werd hierop gereageerd? En, in het geval van Winterhulp, hoe werd desondanks al dan niet eventueel de indruk verwekt dat dit gewoon (zoals in Nederland) een *mantelorganisatie* van het naziregime zou zijn? Of met andere woorden: koorddans op een slappe koord, ... hoe slaag je daarin ?? *Factum mirabile moverat cunctos*, zou Ovidius gezegd hebben.

Tegen de nazi doelstellingen (*allereerst* volkomen ondergeschiktheid én geen banden met het bestaande establishment) was er rechtstreeks niet veel in te brengen, maar *onrechtstreeks* kon toch wel een en ander bereikt worden via de “techniek van de brave soldaat Schweik” (naar de beroemde

schelmenroman van Jaroslav Hajek), ... namelijk "doen alsof". Vooreerst was die ondergeschiktheid eigenlijk in de praktijk een fictie omdat op *plaatselijk* niveau de lokale afdelingen vrijwel volledig in handen waren van "personen boven alle verdenking", die zich volledig afzijdig hielden van iedere vorm van collaboratie. Wat werd ondernomen in naam van Winterhulp, was trouwens doorgaans gewoon en grotendeels de voortzetting van *reeds bestaande* activiteiten o.m. van het Rode Kruis en van het N.W.K. Ook de concrete tenuitvoerlegging van diverse vormen van hulp- en dienstverlening sloot meestal naadloos aan bij wat al jarenlang werd gepresteerd via christelijke, socialistische en liberale organisaties voor zieken- en welzijnszorg. Dus eigenlijk "nihil novi sub sole", des te meer daar het V.N.V. en andere collaborerende organisaties nog niet of nauwelijks zich hadden kunnen inwerken in het traditioneel "middenveld". Ook het feit dat de meeste oorlogsburgemeesters niet (of nog niet) waren vervangen door "gezagsgetrouwe" VNV-ers, heeft zeker een rol gespeeld. Het is ten andere meer dan eens voorgekomen dat VNV-ers tegenover de bezetter hun ongenoegen hebben geuit, precies omwille van het feit dat zij, naar hun aanvoelen, bewust "geweerd" werden uit de organisatie en werking van Winterhulp. Het is zelfs zo, dat na de oorlog gebleken is dat Winterhulp soms door het verzet werd gebruikt als "dekmantel" voor eigen verzetsactiviteiten !

Ook moet worden opgemerkt dat, naarmate de krijgskansen begonnen te keren in het voordeel van de geallieerden (na Stalingrad in januari 1943), de verantwoordelijken van Winterhulp "hun stoute schoenen begonnen aan te trekken" door zich nog "afstandelijker" te gaan opstellen. Uiteraard was dit riskant en niet ongevaarlijk. Want niet alleen de toezicht houdende *Militärverwaltung* begon kregelig en lastig te worden, maar bovenal dreigde het gevaar vanuit de hoek van de Gestapo en de S.D. die erg wantrouwig werden en zo wat overal verzet en weerspannigheid meenden te moeten waarnemen. Omgekeerd had dit wel tot gevolg dat, in brede lagen van de bevolking, Winterhulp steeds meer werd aanvoeld en beschouwd als zijnde een organisatie die *volledig los* stond van de bezetter (wat van meet af aan de bedoeling geweest is van de initiatiefnemers). Ten bate van het naziregime is er dan ook nooit ook maar enig propagandistisch effect uitgegaan van de werking van Winterhulp-België, ... wat zeker niet kan gezegd worden van Winterhulp-Nederland dat vrijwel volledig is verstrikt en opgegaan in de collaboratie (maar dat is uiteraard een heel ander verhaal).

(Uitzonderlijk wordt deze aflevering gesplitst in twee delen, gespreid over november en december. Deel 2 wordt dus gepubliceerd in het eerstvolgende nummer).

Koningin Elisabeth als grootmoeder samen met haar kleinkinderen (1938)

ADMINISTRATION
DES POSTES

BESTUUR
DER POSTERIJEN

Postzegels ten voordele van Winterhulp (1941)

Groepsfoto Winterhulp, Afdeling Oostende (1942)

Actie "Garve des Konings": prins Boudewijn ontvangt delegaties (23 maart 1943)

WINTERHULP

BRUGGE

SECRETARIE DER DIENSTEN

Jon Van Eyckplaats, 3

Telefoon: 333.40
F. C. 116.178

Brugge, den 15-6-44

Geacht Schoolhoofd,

Ik heb de eer U mede te deelen dat, in zijn maandelijksch rondschriften in datum van 23 Mei jl. (Belgisch Staatsblad n° 149 van 28 Mei) betreffende het rantsoeneeringstijdperk van 20 Juni tot 19 Juli 1944, het Ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening beslist heeft geen voorraden meer aan de schoolsoepen toe te staan.

Het Plaatselijk Comité Winterhulp Brugge ziet zich hierdoor verplicht vanaf 20 Juni aanstaande de bedeling van de schoolsoep te schorsen.

Hoogachtend,
De Bestuurder der Diensten

N° 1135/Bed./S.

C. WANDENBUSSCHE.